

اخلاق محیط زیست

تألیف:

دکتر مریم لاریجانی

استادیار گروه آموزش محیط زیست دانشگاه پیام نور

دکتر حسین فخرایی

مجتمع دانشگاهی آماش و پدافند غیرعامل

دانشگاه صنعتی مالک اشتر

www.ketab.ir

سرناسه: لاریجانی، مریم
عنوان و نام پدیدآور: اخلاق محیط زیست/تألیف مریم لاریجانی، حسین فخرایی.
وضعیت نشر: تهران، نشر تالاب، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص: جدول.
فروست: نشر تالاب ۸۳؛ دین، اخلاق، فلسفه، محیط زیست ۲.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۸-۶۲-۴
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
موضوع: اخلاق زیست‌محیطی.
موضوع: اخلاق زیست‌محیطی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.
موضوع: Environmental ethics -- Religious aspects -- Islam
یادداشت: کتابخانه.
شناسه‌افزود: فخرایی، حسین، ۱۳۴۴-
رده‌بندی سنگ: ۱۳۹۸ الف۳/ج۴۲/GE۴۲
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۳۰۶۲۱۲
رده‌بندی دیویی: ۱۷۹/۱

نشر تالاب
کتابخانه‌های پایدار برای تو

اخلاق محیط زیست

Environmental ethics

تألیف: دکتر مریم لاریجانی (استادیار گروه آموزش محیط‌زیست دانشگاه تهران، نور)
دکتر حسین فخرایی (مجتمع دانشگاهی آمایش و پدافند غیرعاملی، دانشگاه صنعتی مالک اشتر)
طرح جلد: فریبا اردوخانی
لیتوگرافی: آرمانسا
نوبت چاپ: دوم، ۱۳۹۹
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۸-۶۲-۴
چاپ و صحافی: سام
شمارگان: ۴۰۰ نسخه؛ وزیری؛ ۱۰ صفحه
قیمت: ۴۸۰۰۰ تومان

© تمام حقوق چاپ و نشر این اثر محفوظ و در اختیار نشر تالاب است.
هرگونه چاپ و تکثیر از محتویات آن بدون اجازه‌ی کتبی ممنوع است.
متخلفان به‌موجب قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.
مسئولیت صحت مطالب کتاب بر عهده‌ی مؤلفان است.

نشر تالاب، ناشر تخصصی علوم و مهندسی محیط‌زیست؛ منابع طبیعی
علوم زمین؛ IHSE، مدیریت شهری و آموزش‌های شهروندی؛ انرژی و توسعه‌ی پایدار
وب‌سایت: www.TalabPress.ir
همراه: ۰۹۱۲۳۸۴۶۹۱۰

مراکز پخش:

دانشیران: تهران، میدان انقلاب، خیابان اردیبهشت، نبش خیابان وحید نظری، پلاک ۱۴۲، تلفن: ۶۶۴۰۰۲۲۰
کتابیران: میدان انقلاب، خیابان شهید لبافی‌نژاد، بین خیابان دوازده فروردین و اردیبهشت، پلاک ۲۳۸، تلفن: ۶۶۴۸۳۵۴۵

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار نویسنده دگان.....
۱۱	فصل اول: اصول و اهداف اخلاق محیط‌زیست .....
۱۳	۱-۱. اهمیت محیط‌زیست.....
۱۵	۲-۱. مبانی و تعاریف اخلاق محیط‌زیست.....
۱۹	۱-۲-۱. دیدگاه‌های مکاتب در اخلاق محیط‌زیست.....
۲۳	۳-۱. رویکردهای اخلاق محیط‌زیست.....
۲۶	۱-۳-۱. اخلاق فراتر.....
۲۷	۴-۱. اخلاق و فلسفه‌ی محیط‌زیستی.....
۲۹	۵-۱. ویژگی‌های اخلاق محیط‌زیست.....
۳۱	۱-۵-۱. اخلاق محیط‌زیستی بومی.....
۳۲	۶-۱. عوامل مؤثر بر اخلاق محیط‌زیست.....
۳۴	۱-۶-۱. متغیرهای شخصی اخلاقی.....
۳۶	۷-۱. حیطه‌های اخلاق محیط‌زیست.....
۳۹	خلاصه‌ی فصل اول.....
۴۰	خودآزمایی فصل اول.....
۴۰	منابع فصل.....
۴۵	فصل دوم: دیدگاه‌ها و نظریه‌ها .....
۴۷	۱-۲. مکاتب مختلف اخلاقی در جهان.....
۴۷	۱-۱-۲. دیدگاه جهان‌شمولی.....
۴۸	۲-۱-۲. دیدگاه نسبی‌گرایانه.....
۴۸	۳-۱-۲. دیدگاه یوج‌گرایی.....
۴۸	۴-۱-۲. دیدگاه اصالت سود.....
۴۹	۵-۱-۲. دیدگاه مدرنیسم و پست‌مدرنیسم.....
۵۰	۶-۱-۲. دیدگاه مسئولانه.....
۵۰	۷-۱-۲. دیدگاه اصالت‌دهنده به حیات و بوم.....
۵۰	۸-۱-۲. دیدگاه انسان‌مدارانه.....
۵۱	۹-۱-۲. دیدگاه خداپاورانه.....

۱۱۹	۵-۴. تفکر سازنده در سرتاسر دنیا.....
۱۲۳	خلاصه‌ی فصل چهارم.....
۱۲۵	خودآزمایی فصل چهارم.....
۱۲۵	منابع فصل.....
۱۲۹	فصل پنجم: ترویج اخلاق محیط‌زیست.....
۱۳۱	۱-۵. مقدمه.....
۱۳۱	۲-۵. نگرانی برای محیط‌زیست.....
۱۳۱	۱-۲-۵. توسعه‌ی بین‌المللی.....
۱۳۳	۲-۱-۵. قواعد و ساختار.....
۱۳۷	۳-۵. برنامه‌ی درسی ملی.....
۱۴۳	۱-۳-۵. برنامه‌ریزی در سطح مدارس ابتدایی.....
۱۴۶	۲-۳-۵. تحلیل دربرون دوم آموزشی.....
۱۴۷	۳-۳-۵. برنامه‌ریزی و اجرا.....
۱۴۹	۴-۳-۵. رویکرد خانگی مدرسه.....
۱۵۴	۴-۵. خطمشی جهت ارزش محوری.....
۱۵۷	۵-۵. راهبرد تحصیلی.....
۱۶۰	۶-۵. ارزیابی و ارزشیابی.....
۱۶۳	خلاصه‌ی فصل پنجم.....
۱۶۴	خودآزمایی فصل پنجم.....
۱۶۴	منابع فصل.....
۱۶۹	فصل ششم: اخلاق محیط‌زیست از نگاه مذهب.....
۱۷۱	۱-۶. دین: دشمن یا دوست محیط‌زیست.....
۱۷۴	۱-۱-۶. ادیان الهی.....
۱۷۵	۲-۱-۶. آموزه‌های دینی.....
۱۷۶	۲-۶. جایگاه انسان در نظام طبیعت.....
۱۸۱	۳-۶. محیط‌زیست از منظر اسلام.....
۱۸۶	۴-۶. هماهنگی یا طبیعت در پرتو هماهنگی قوای درونی انسان.....
۱۹۰	۵-۶. دو دیدگاه به طبیعت.....
۱۹۶	خلاصه‌ی فصل ششم.....
۱۹۷	خودآزمایی فصل ششم.....
۱۹۸	منابع فصل.....

پیشگفتار نویسندگان

اساسی‌ترین مشکلی که امروزه بشر با آن روبه‌روست، بحران‌های محیط‌زیستی است. امروزه اهمیت طبیعت و محیط‌زیست صرفاً در دولت‌داران آن خلاصه نمی‌شود، بلکه همگان بر اهمیت و نقش حیاتی طبیعت در زندگی بشر واقف هستند. اقعیت این است که در تعاریف متداول توسعه، ابعاد معنوی و اخلاقی چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد. بدین‌گونه از ریشه‌های تاریخی بحران‌های محیط‌زیستی و دیدگاه‌های فلسفی، مذهبی و اخلاقی ما نسبت به آن‌ها یعنی ارزش‌ها، بایدها و نبایدها و خوبی‌ها و زشتی‌ها، کم‌تر سخن به میان می‌آید.

اخلاق محیط‌زیست در وسیع‌ترین مفهوم خود عبارت است از مطالعه‌ی رابطه‌ی انسان با محیط خود، و یکی از شاخه‌های فلسفه‌ی کاربردی است که با ارزش‌ها، باورها، گرایش‌ها سر و کار دارد. اخلاق محیط‌زیست، انسان‌محوری غالب موجود در اخلاق نوین را به چالش می‌کشاند. در اخلاق سنتی، عموماً انسان که موجودی مختار و دارای افعال و آثار است، محور مسائل اخلاقی است؛ لیکن تحولات اخیر و تأثیرگذاری فناوری‌های جدید در تخریب سریع و ناجوانمردانه‌ی محیط‌زیست، زمینه‌ی توجه را به جانب غیر از انسان، اعم از حیوانات، کل موجودات زنده و مجموعه‌هایی مانند جوامع گیاهی، اکوسیستم‌ها، دریاچه‌ها، جویبارها و کوه‌ها جلب کرده است.

بدون تردید، خداوند منابع موجود در محیط‌زیست را برای بهره‌برداری انسان آفریده است و آن‌ها را تحت تصرف انسان قرار داده است، بنابراین دیدگاه افراطی حمایت از محیط‌زیست که هرگونه تصرف در طبیعت به‌وسیله‌ی انسان را نفی می‌کند، به‌نظر درست نمی‌رسد؛ اما این استفاده از منابع، دارای محدودیت‌هایی است. آلودگی‌های محیط‌زیستی، استفاده از منابع زمین، تولید و توزیع غذا،

نخستین زنگ خطر در باب بحران محیط‌زیست را «آلدو لئوپولد»^۱ اکولوژیست مشهور آمریکایی به صدا درآورد و خواستار توجه به زمین و تأکید بر «اخلاق زمین»^۲ شد. وی ایده‌ی اخلاق زمین را پیش کشید. دومین و جدی‌ترین زنگ خطر را خانم «ریچل لویز کارسون»^۳ در کتاب «بهار خاموش»^۴ به صدا درآورد و موجی از موافقت‌ها و مخالفت‌ها را برانگیخت. این کتاب که در سال ۱۹۶۲ منتشر شد، نظر جهانیان را به ابعاد زیان‌بار استفاده از حشره‌کش‌ها و آفت‌کش‌هایی چون د.د.ت که برای دفع آفات نباتی به کار گرفته می‌شدند، جلب کرد و پیامد گسترده‌ی آن‌ها را نشان داد.

دهه‌ی هفتاد میلادی، دهه‌ی شکوفایی اخلاق محیط‌زیست و شکل‌گیری دیدگاه‌های منسجم و نظام‌مند در این عرصه بود. در این دهه، در کنار جدی شدن مسائل محیط‌زیست، پایه‌های نظری مواجهه با آن‌ها و تبدیل آن‌ها و به‌دست دادن نظام اندیشگی و تلاش برای پدید آوردن نظریه‌های اخلاقی در این عرصه شکل گرفت.

امروزه محیط‌زیست ضرورت توجه به آن و حفاظت از آن، در کانون توجه عمده‌ی متفکران اخلاقی قرار گرفته است و از این جهت اختلاف نظری میان آن‌ها دیده نمی‌شود. با این حال، درباره‌ی دلیل و توجیه اخلاقی آن اختلاف نظر فراوان است. در کتاب حاضر کوشش شده است ضمن معرفی ابعاد و جایگاه اخلاق محیط‌زیست، راه‌کارها و برخورد با چالش‌های محیط‌زیستی جامعه‌ی کنونی نیز بررسی گردد.

-
1. Aldo Leopold; 1887-1948
  2. The land ethics
  3. Rachel Louise Carson; 1907-1964
  4. Silent Spring